

חיוב יום טוב שני של גלויות באילת

הרב יעקב לנזר

בהקמתה של אילת עלתה שאלת יו"ט שני של גלויות על שולחנם של גדולי הדור, וכותב הרב טוקצ'ינסקי זצ"ל בספרו "ארץ ישראל"¹ ששלח שאלה זו באמצעות הגר"א הרצוג זצ"ל לשמונה עשר מרבני א"י וגאוניה. נתייחס בהמשך לתשובותיהם, אך בראש ובראשונה עלינו להבהיר את צדדי הספק.

במבט ראשון נדמה, שענייני יום טוב שני של גלויות אין להם קשר לארץ ישראל – פְּשָׁמֶן: "גלויות". אך אם נעיין בנושא נגלה שהסוגיה מורכבת יותר:

כותב הרמב"ם²: "מקום שבינו ובין ירושלם עשרה ימים או פחות מעשרה והוא סוריא או חוצה לארץ ואין להם מנהג, או שהיא עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל. או מקום ששכנו בו ישראל עתה, עושין שני ימים כמנהג רוב העולם". כמו כן כתב הרמב"ם³: "וכל מקום שבינו ובין ירושלם מהלך עשרה ימים בשוה או פחות שאפשר שהיו שלוחין מגיעין אליו, רואים אם אותו המקום מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראייה (שקידשו החודש ע"י עדים שהעידו בב"ד) בכבוש שני כגון: אושא ושפרעם ולוד... עושין יום אחד בלבד".

סברת הרמב"ם מוסברת בתחילת הפרק⁴: "בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה. היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל, שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין, אבל תקנת חכמים היא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם".

מדגיש הרמב"ם א"כ, שצריך לסמוך על המשך המנהג שהיה, למרות שאנו יודעים את חשבון עיבור החודשים מראש. המסקנה המתבקשת מכך נכתבת שם בהמשך⁵: "אין עשיית יום טוב אחד תלויה בקריבת מקום. כיצד אם יהיה מקום בינו ובין ירושלם מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו להן שלוחין, אין אומרים שאנשי מקום זה עושין יום טוב אחד, שמי יאמר לנו שהיו השלוחים יוצאין למקום זה, שמא לא היו השלוחים יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון ישבו שם ישראלים שהן חייבין לעשות שני ימים, או מפני שהיה חירום בדרך כדרך שהיה בין יהודה וגליל בימי חכמי משנה, או מפני שהיו הגוים מונעין את השלוחין לעבור ביניהן".

הזכרנו לעיל, שבהלכה י"א כותב הרמב"ם כי במקום מסופק בא"י היו עושים יום אחד כמנהג רוב א"י, אך מקום שידוע בודאות שהוא ישוב חדש – כגון במדבריות או בישוב שהיה של נוכרים וכיום יושבים בו

¹ עמ' ל"ו.

² הל' קידוש החודש פרק ה' הלכה י"ב.

³ שם הלכה י"א.

⁴ שם הלכה ה'.

⁵ הלכה ט'.

ישראל – יעשו יום אחד. ומוסיף החזו"א⁶, שער שהתרחבה למקום שלא הגיעו בו השלוחים, החדשים נגרים אחר הראשונים, אף אם האחרונים מרובים על הראשונים; כלומר, כיון שהראשונים הם עיקר העיר והם נחשבים כבקיאים בקביעת החודש, ממילא כל האחרונים נגרים אחריהם. מסביר החזו"א, שכשיש ספק בא"י אם הגיעו השלוחים – אין לעשות את החול קודש, כיון שזה יוצר "מבוכה בקידוש ובתפילה", ולכן בא"י הכלל הוא שהולכים אחר הרוב ויעשו יום אחד, אא"כ ידוע בודאות שלא הגיעו השלוחים. לגבי חו"ל כותב הרמב"ם³, שבמקומות הסמוכים יעשו לפי "מנהג אבותיהן שבידיהן אם יום אחד ואם שני ימים שני ימים". יוצא שבו"ל הולכין אחר המנהג, ואם יש ספק במנהג – כותב החזו"א שאותו מקום בטל ברוב המקומות בחו"ל שעושים בהם יום אחד.

ניתן לקבוע ע"פ הרמב"ם, שאפילו מקום במרכז הארץ (וכל שכן בגליל), אם בודאות לא היו מגיעים לשם שלוחי בית הדין בזמן שהיו מקדשים את החודש ע"י ראייה, אפילו שהתחדש ישוב בתקופתנו – ודאי שצריך לעשות בו יומיים יו"ט. יוצא לדעת הרמב"ם, שכיון שלא היה ישוב באילת לפי הידוע לנו בימי בית שני – וממילא ברור שלא הגיעו לשם השלוחים – לכן גם אם אילת נחשבת א"י צריך לעשות בה יומיים יו"ט. ובנוסף לכך אמנם אילת היא בקו אווירי כ-250 ק"מ מירושלים, אך כותב הרב טוקצינסקי בספרו ארץ ישראל שיש לקחת בחשבון את כל הגאיות וההרים, ויחד איתם המרחק הוא גדול מ-450 ק"מ וממילא יש בו יותר ממהלך עשרה ימים.

יש לציין לאור דבריו אלו את המובא בספר מועדים וזמנים לגר"מ שטרנבוך שליט"א⁷, שהחזו"א נהג בהגיעו לבני ברק ביום השני של החג כל איסורי יו"ט לחומרא. ומביא שאפילו הרב מבריסק (הגרי"ז), שהיה גר בירושלים, נהג להחמיר בשכונות החדשות של ירושלים להיזהר מחמץ ביו"ט אחרון של פסח, כיון שהישוב בזמן בית שני היה כלפי דרום ולא כלפי צפון ושאר העיר **דינה כישוב חדש בא"י**, ועל כן צריך לנהוג בה יו"ט שני, וכך נהג הגרא"י פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיר⁸.

אמנם בראשונים מובאת דעה אחרת, והיא דעת הריטב"א⁹, שכותב שהיום – שמחשבים את עיבור החודשים – היה מקום לעשות יום אחד יו"ט בכל מקום, הן בחו"ל והן בארץ, שהרי אין בזה כבר ספק. אך הלל השני (לאפוקי מהלל הזקן), שתיקן את חישוב הלוח, תיקן שיישאר במנהג אבותיהם, שמי שנהג יום אחד ימשיך כך ומי שנהג יומיים ימשיך כך. אך הדבר יוצר חוסר בהירות וקשה לקבוע באיזה מקום עושים יו"ט שני ובאיזה מקום יו"ט אחד בלבד, כי למצרים למשל היו יכולים להגיע בתוך עשרה ימים, ואילו למקומות מסוימים בא"י היה קשה להגיע מסיבות שונות (מרחק וכדו'). לכן אומר הריטב"א, שתקנת הלל שחישב את העיבור היתה שנקבע את הדין ע"פ הרוב: בחו"ל, שרוב המקומות עושים יומיים – תיקנו יומיים, ובא"י, שרוב המקומות עושים יום אחד – תיקנו לעשות יום אחד, חוץ מר"ה שהיה לו דין שונה, שבכל מקום עשו יומיים. הגרי"מ טוקצינסקי מביא ראשונים נוספים שסוברים שהכל תלוי בדין א"י, וכך למשל לשונו של רש"י בבבב"א¹⁰: "לבני א"י שעושים יום אחד מותרת (הביצה) אבל לדידן בני גולה אסורה". ראייה זו מ"מ אינה לגמרי חד משמעית, שהרי יתכן שנקט ככלל פשוט את הדין ע"פ הרוב, בלא לפרט שיש דברים יוצאי דופן.

⁶ בהל' יו"ט סי' קל"ב.

⁷

⁸ ועי' לקמן הרחבת הדברים.

⁹ ר"ה דף י"ח. ד"ה "ועל אלול".

¹⁰ דף ה'. ד"ה "הא לן והא לה".

בשערי תשובה בשו"ע¹¹ מובא בשם הרמב"ם, שבצור נהגו יומיים כבני חו"ל, ומביא את המהריט"ץ שאומר שלא ברור שהשלוחים היו מגיעים עד צפת, ומ"מ נהגו לעשות שם יום אחד. הוא מסתפק שם לגבי יפו ורמלה, ומביא שנהגו לעשות שם יום אחד (שלא כבספר כפתור ופרח שיובא לקמן). לגבי עזה יש מחלוקת מה גידרה (ועי' במאמרנו הקודם בדיון בדעת המהרי"ט), ובכל אופן מביא שגם אם זה א"י יתכן שעשו שם יומיים כדעת הרמב"ם, ומשמע שדעתו היא כרמב"ם שהולכים ע"פ המנהג. כף החיים¹² מביא שבעזה עשו יום אחד וכן ברמלה, ומצטט את דברי הכו"פ שאומר שבעגלון שבעבר הירדן נהגו יום אחד, בניגוד למהריט"ץ שכתב שבעבר הירדן עושים יומיים. יוצא שפוסק כרמב"ם, וכל הדיון על המקומות הוא עד היכן היו השלוחים מגיעים ומה מסופק, וגם הוא לא מזכיר את דעת הריטב"א.

לעומת זאת, החזו"א כותב שהמנהג הוא "בכל א"י לעשות יום אחד ויש להם על מה שיסמוכו אחרי שכן דעת הריטב"א, ובשל סופרים הלך אחר המיקל".

הזכרנו בתחילה שהגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל שאל את גדולי הדור בעניין יו"ט שני של גלויות באילת. מעניין לציין את דברי הרב בן-ציון עוזיאל זצ"ל על כך שבגאונים מופיע¹³ שתקנה זו של יו"ט שני של גלויות היא תקנה מימות נביאים ראשונים. ומביא שם את דברי הרס"ג האומר שתקנה זו נאמרה למשה רבנו ע"ה, שבא"י יעשו יום אחד ובחו"ל יהיו עושים יומיים. והסיבה לכך היא שהערים בחו"ל הן בחזקת ספק כיון שלא תמיד ידעו מתי החג, ולכן גזרו מראש שבחו"ל יחגגו את החג יומיים. ומסביר שם, שסוד העיבור נאמר למשה רבנו ע"ה, אמנם התקנה היתה שיקדשו לפי הראיה בנוסף לחשבון המולד, ובזמנים שלא ראו את הלבנה, כגון בימים מעוננים או מכל סיבה אחרת, תמיד השתמשו בחשבון העיבור. ובכל מקרה בא"י עשו יום אחד, גם אם לא הגיעו לשם השלוחים. בנוסף לכך, משה תיקן שבחו"ל יעשו יומיים כי הם בחזקת שאינם יודעים, וכך היו נוהגים יחזקאל ודניאל וכו'. לכן גם היום, שסוד העיבור ידוע, אנו שומרים על תקנה קדומה זו, והסיבה לכך היא שאולי תהיה גזירה שלא ילמדו תורה והחשבון יתקלקל, וחוף מזה כותב הרס"ג שאין אנו יודעים עד הסוף את טעם התקנה לעשות יומיים בחו"ל ולכן אין אנו יכולים לבטלה.

יוצא מדברי הגאונים, שבכל מקרה בא"י היו עושים יום אחד ובחו"ל היו עושים יומיים, כדברי הריטב"א. השאלה הנשאלת היא מהם גבולות א"י לעניין זה; האם גבולות בית שני קובעים, כדין מצוות התלויות בארץ, או אולי כיון שזו תקנת נביאים אזי גבולות עולי מצרים קובעים את הגדר? וישנה אפשרות נוספת – יתכן שגבולות ההבטחה הם המדד. הרמב"ם ודאי תולה זאת בזמן הראיה, שהרי כותב¹⁴ "רואים אם אותו המקום מארץ שהיו בה ישראל בשעת הראייה בכבוש שני... ואם אותו המקום מסוריא כגון צור ודמשק ואשקלון", יוצא שצור ואשקלון הן מחוץ לגבולות הארץ ולכן הולכים בהן כמנהג אבותיהם, למרות שהמקומות הם מגבול עולי מצרים. וכך איתא ברמב"ם בתשובות¹⁴, שבעיר צור נהגו שני ימים (עי' לקמן). אמנם בריטב"א רואים שסובר שבא"י לכל ארכה ורחבה היו עושים יום אחד, שהרי אומר שם מחד שמצרים היא במהלך פחות מ"י ימים ואילו נהר פרת נחשב מהלך ט"ו ימים, ובכל זאת כותב שכו"ע נוהגים בא"י לעשות יום אחד ובחו"ל יומיים, בלי קשר למרחק. יוצא שלדעתו כל גבולות עולי מצרים הם א"י לעניין זה.

¹¹ סי' תצ"ו ס"ק ה'.

¹² סי' תצ"ו ס"ק ו'.

¹³ מובא ב"אוצר הגאונים", ביצה ד':

¹⁴ פאר הדור סי' ק"ו.

הרי"מ טוקצ'ינסקי מזכיר שם את המובא בהרחבה בהמשך ספרו¹⁵, שכבר כתב הכפתור ופרח¹⁶ שבנוגע לכל מעלות א"י מלבד המצוות התלויות בארץ – אין הבדל בין גבולות עולי מצרים לגבולות עולי בבל (כפי שהזכרנו במאמר הקודם). גם ברמב"ם כבר הוכחנו ממספר מקומות, שמלבד ההבדל שבין דרגות החיוב של המצוות התלויות בארץ – אין הבדל בין עולי בבל ועולי מצרים. ניתן לראות לדוגמה את הרמב"ם בהל' סנהדרין¹⁷, שפוסק ש"אין סומכין זקנים בחוצה לארץ", וממשיך שם "וכל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה". ומציין שם הרדב"ז, "וכל א"י... אע"פ שלא החזיקו בה עולי בבל אע"פ דאינה כא"י לענין תרומות ומעשרות ולקצת דברים, לענין מינוי סמוכים הכל הוא א"י. וכן לענין הדר בא"י ולענין הנקבר בה ולשאר קדושת א"י דינם שוה", ומוסיף "וכבר האריך בזה בעל ספר כפתור ופרח". יש לציין, כמובן, שהרמב"ם לענין יו"ט שני לא תלה את קביעת הדין כלל בא"י, כאמור לעיל, אך מאידך אפשר לומר שהעיקרון של הרמב"ם ע"פ הסבר הרדב"ז, יסביר לנו בשיטת הגאונים שכן תולים זאת בדיני א"י – שיהיו הגבולות הדרושים גבולות עולי מצרים ולא יותר.

אמנם יש לבדוק, האם אילת נחשבת בכלל בתוך תחום גבולות עולי מצרים? לפי הרי"מ טוקצ'ינסקי – אילת נכללת בגבולות פרשת מסעי, שכן "מעלה עקרב" המובא כקצהו הדרום מזרחי של הגבול הדרומי¹⁸ (המתחיל מסופו הדרומי של ים המלח) הוא עקבה, שהרי הרס"ג (כמובא בספר תבואת הארץ¹⁹) מתרגם מעלה עקרב"ם "עקבה" (כך שמענו גם מהגר"מ אליהו יבלח"א, שסומך על דברי התרגום האלה). במאמרנו הקודם, מכל מקום, הבאנו שרובם המוחלט של גדולי ישראל לא מקבל דברים אלו, משום שהמקור ברס"ג לא מצוי בידינו ומסתבר שהיה צריך לציין את ים סוף, ולא את עקבה ואת ים המלח. מאידך, הזכרנו את דברי בעל הציץ אליעזר שהוכיח שהכינוש של דוד ושלמה הועיל להפוך את אילת לא"י בגבולות של עולי מצרים, בייחוד שזה כלול בגבולות ההבטחה, וראינו שלמעשה לפי הכו"פ נראה שגבולות ההבטחה הם הגבולות שיש בהם קדושה.

הרב טוקצ'ינסקי מזכיר גם את דברי הגרי"א הרצוג זצ"ל²⁰, שבירר שמנהג א"י היה כדברי הריטב"א ומעולם לא היו נותנים לעשות יו"ט של גלויות בא"י, גם במקומות שלא בהכרח היו מגיעים אליהם השלוחים, וכדברי החזו"א לעיל. מוסיף הרב הרצוג, שיש כאן ספק בדין האם הלכה כריטב"א או כרמב"ם, אך כיון שיו"ט שני הוא דין מדרבנן, ניתן לפסוק מספק לקולא, בייחוד שאחרת יצא מזה שיהיה ביטול מצות תפילין ושינוי התפילה; אמנם חז"ל עוקרים דברי תורה בישב ואל תעשה, אך כיון שעצם החיוב מוטל בספק ולא ברור לנו שחז"ל רצו לעקור דין זה – לכן מכריע שצריך יו"ט אחד בלבד.

גם החזו"א²¹ כתב שסברת הרמב"ם איננה ברורה, שהרי כל עניינו של יו"ט שני – ע"פ הגדרת הגמ' – הינו "יו"ט שני של גלויות", וכיצד יתכן בא"י לעשות זאת? ועוד קשה, שאמרו בביצה²² "דשלחו מתם (היינו מא"י) הזהרו במנהג אבותיכם", משמע שזהו דין גם בא"י וגם בחו"ל, וא"כ פשוט שבא"י נהגו יום אחד! מה

¹⁵ פרק כ"ו סע' ז'.

¹⁶ פרק י'.

¹⁷ פרק ד' הלכה ו'.

¹⁸ במדבר ל"ד, ד'.

¹⁹ דפוס לונץ דף כ"ד (מובא בספר ארץ ישראל, עמ' פ"ג).

²⁰ ארץ ישראל עמ' ל"ו-ל"ז.

²¹ בתשובתו לרב טוקצ'ינסקי, ארץ ישראל עמ' ל"ז-ל"ח.

²² דף ד'.

עוד, שמובא ברז"ה²³ ובעוד ראשונים שבא"י אפילו בר"ה נהגו יום אחד, וא"כ ברור שאין זה דין שקשור ליציאת השלוחים אלא דין מהותי לא"י. מזכיר גם הרב טוקצ'ינסקי את חמיו הגאון ר' שמואל סלנט, רבה של ירושלים, שתמה על הרמב"ם על שכתב שמדברות א"י נוהגים יומיים, ופסק שאין להורות כן להלכה. וכן הגאון ר' זלמן בהר"ן המובא בספר ציץ הקודש²⁴ העלה אפשרות להסביר ברמב"ם שמדבריות א"י אינם בתוך גבולות הארץ אלא מדבריות סמוכות, ומ"מ כתב שאין להורות כרמב"ם. וכך גם מחבר ציץ הקודש עצמו, ר' צבי מיכל, הסתפק בדברי הרמב"ם הנ"ל²⁵.

לאור דברים אלו ולאור תשובת הרב עוזיאל דלעיל, מכריע הרב טוקצ'ינסקי שבכל מקום הנמצא בתוך גבולות פרשת מסעי יש לחגוג יום אחד בלבד (ולפי"ז גם בעבר הירדן), וא"כ אילת, שלשיטתו היא בגבולות פרשת מסעי, יחגגו בה יום אחד של יו"ט בלבד.

הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספרו מנחת שלמה²⁶ מתייחס לסוגיה זו ואומר, כפי שהזכרנו לעיל בשם הגרי"א הרצוג, שיש כאן ספק בדין דרבנן מול חשש ביטול עשה דתפילין וחשש ברכות לבטלה, וא"כ יש ללכת אחר דין תורה ולעשות יום אחד, ואף שיו"ט שני הוא דין מדברי נביאים לדעת כמה מהגאונים, במקום ספק הולכים אחר דין תורה. אמנם, לשיטת הרמב"ם זו היתה עצם התקנה ואין כאן ספק, אך המנהג הוא כדעת הריטב"א. ועל אף שמובא ככו"פ שהיו נוהגים ברמלה ("גת" בלשונו) יומיים כדעת הרמב"ם, משום שלא היה שם ישוב ישראל בזמן בית שני ולא הגיעו השליחים לשם, מ"מ כיום לא נהגו כך אלא כדעת הריטב"א, שבכל א"י נוהגים יום אחד (אכן, בדרכי יוסף²⁷ מובא שגם ברמלה נהגו לעשות יום אחד, שלא ככו"פ).

הגרש"ז א מוסיף ומחדש בדעת הריטב"א, שהתקנה של הלל היתה מראש שלבני חו"ל יש תקנה שונה מבני א"י: בני א"י מקדשים ע"פ דין תורה הפשוט – ע"פ החישוב שחישבו, ובני חו"ל נוהגים כאילו אינם יודעים על הקידוש של א"י וממשיכים לנהוג יומיים, דהיינו כאילו קידשו את היום הבא כר"ח.

אמנם הוא מעלה ספק על עצם הקביעה של הגרי"מ טוקצ'ינסקי שאילת היא בכלל תחום עולי מצרים, ומעיר שהרי באזור המערבי הגיע התחום לכל היותר עד נחל מצרים, הוא ואדי אל עריש, וקשה להניח שבחלקו הדרומי הגיע עד עקבה (אמנם מתוך עיון במפה ניתן להקשות על סברא זו, שהרי ואדי אל עריש מתפצל למספר יובלים בהמשכו, ואם נתבונן נראה שאחד היובלים מוביל לכיוון אילת, ולכן מסתבר להמשיך את הקו ולהגיע עד אילת. אך בכל אופן על הקביעה של הרי"מ טוקצ'ינסקי הקשינו כבר לעיל מכיוונים אחרים). ומוסיף עוד הגרש"ז ואומר, שגם אם נכבשה אילת בבית ראשון, מי אמר שיש ערך לכיבוש בית ראשון²⁸?

לענ"ד נראה לומר, כי למרות שהגרש"ז א זצ"ל לא קיבל את הקביעה שאילת היא בכלל גבול עולי מצרים, מ"מ כיון שסברתו לעיל היא שיש קבלה מיוחדת לבני חו"ל שלא לסמוך על קביעת בית הדין של א"י אלא הם קובעים לעצמם יומיים – לא יתכן לעשות חלוקה בתוך מדינת ישראל שיש בה ריבונות אחת ורבנות

²³ ביצה ה': ד"ה "והרי"ף ז"ל".

²⁴ סי' מ"א.

²⁵ שם סי' מ"ב.

²⁶ ח"ב סי' מ"ד.

²⁷ סי' תצ"ו ס"ק ו'.

²⁸ אמנם יש פוסקים האומרים שיש לו ערך, עי' למשל בצ"א דלקמן שדן בזה.

ראשית אחת. כיון שיש קביעות שונות לב"ד שבחז"ל ולב"ד של א"י, אין ספק שמה שקבעו בגמ' – שגם לאחר שהתקין הלל את הלוח הקבוע יזהרו בחז"ל שלא לסטות מהמנהג של יומיים – מ"מ בתוך א"י במקום שלא היה מיושב בתחילה וישבוהו כחלק מהמדינה ומהנהגת הבי"ד (הרבנות) שלה – ודאי יש לנהוג יום אחד בלבד, בייחוד שגם אין שם מנהג קדם של בני חז"ל.

אחר שכתבתי זאת ראיתי שהסברא מובאת בשם הגרשז"א עצמו, שכתב שם בתוספת שגם ע"פ הרמב"ם, אם נזכה שהישוב בא"י יתפשט עד בבל ומצרים והן תהיינה סמוכות ומחוברות לא"י – גם שם יתבטל יו"ט שני של גלויות מתוך שהן תהיינה טפלות לא"י, ואז ממילא לא יהיו צריכים עוד תושביהן לאחוז במנהג אבותיהם. כל קביעת הרמב"ם שצריך לעשות כמנהג אבותיהם היא כשאין שלטון אחד שמאחד את כולם, וכן כל מה שדיבר הרמב"ם על מדבריות א"י ומקום שלא היה בו ישוב, זה במצב שאין שלטון מרכזי שמאחד את כולם. ובכלל יש ספק שמא אילת היא בתוך המהלך של י" ימים, לפחות בקו אווירי²⁹, לכן מסיק שוב שגם ע"פ הרמב"ם כיון שיש ספק ינהגו יום אחד.

אמנם, מובא שם בהערות³⁰, שלאחר כמה שנים³¹ הסתפק בכל זאת³² והעלה שיתכן לומר שכיון שאין המצוות התלויות בארץ חלות שם וזה גם רחוק מרחק של מעל י" ימים³³, ובכלל הרי לא ברור שאילת זו אותה העיר שישבו בה בבית ראשון (אם כי קשה להניח אחרת, כי בפירוש מובא שאילת היתה "על שפת ים סוף בארץ אדום"³⁴), לכן שמא יש לעשות לחומרא שני ימים, והיינו להתפלל תפילת חול עם תפילין אך לא לעשות מלאכה ולשמוע קידוש מבן חז"ל. ונשאר בצ"ע. יש להעיר מ"מ כי צ"ע בהסתייגות הנ"ל שנאמרה כנראה בע"פ ולא בכתב, שהרי זה נוגד את סברת התשובה שבכתב.

בעל הצי"א יבלח"א דן בתשובותיו³⁵ בסוגיה, ומסיק שע"פ הריטב"א – שבכל א"י אפילו בגבול עולי מצרים נוהגים רק יום אחד – גם באילת "מכיון שהוכלל מאז מימי דוד ושלמה ושאר מלכי יהודה" יש לנהוג יום אחד.

מוסיף הצי"א ע"פ הרמב"ם ואומר, שבגבולות עולי בבל עושים תמיד יו"ט אחד, ובגבולות עולי מצרים תלוי: אם היה בזמן בית שני והגיעו השלוחים לשם – עושים יו"ט אחד, ואם המקום בספק אם הגיעו – ג"כ עושים יו"ט אחד. וכיון שבאילת היו תקופות שגרו בזמן בית שני, שהרי החשמונאים הרחיבו מאוד את גבולות הארץ והגיעו עד אילת, והיתה אילת כמה פעמים ביד מלכות ישראל כפי שמוכח מהיוסיפון, ויתכן שבאותן תקופות היו השלוחים מגיעים עד לשם, לכן חייבים יו"ט אחד אפילו לדעת הרמב"ם, ובפשטות זה בתוך מהלך י" ימים לירושלים.

²⁹ ועי' לקמן שלכאורה גם בקו רגלי.

³⁰ הערה ג'.

³¹ התשובה נכתבה בשנת תש"ט.

³² בספר שולחן שלמה על הל' יו"ט סי' תצ"ו, מדור העיונים סי' ד'.

³³ למרות שקביעה זו אינה ברורה, שהרי בכביש המרחק הוא 310 ק"מ וזה פחות מ' ימים של הליכה, ובפרט שמציין שם בעצמו שבקו אווירי זה רק כ-250 ק"מ.

³⁴ מלכים א' ט', כ"ו.

³⁵ חלק ג' סי' כ"ג.

הצי"א מביא סברא נוספת³⁶, האומרת שכיון שהמקום יש בו ספק, ממילא הראשונים שהגיעו לשם מא"י לא היו צריכים לשנות את מנהגם והמשיכו לעשות יום אחד כפי שנהגו קודם, וכל האחרים שהגיעו התבטלו בפני הראשונים כדין 'קמא קמא בטייל'. לכן באופן פשוט כותב שבאילת יש לנהוג יום אחד בלבד.

בספר מועדים וזמנים שהזכרנו לעיל, מזכיר את המנהג הפשוט בא"י כדעת הריטב"א והגאונים, אלא שמביא שגדולי ישראל החמירו על עצמם כדעת הרמב"ם ועוד ראשונים. ושואל, שלכאורה צ"ע בדבר, שהרי מצאנו גם לגבי דין מגילה שדנו האם חולקים מקום ישוב, שחלק יקראו ב"ד וחלק בטי"ו, ושם מצאנו את דעת הסוברים שכיון שרחוק מיל מהמקום המוקף ולא רואים – יש בזה מקום לחלוק³⁷. ומסביר, שמ"מ לעניין יו"ט יש בזה בעיה של "לא תתגודדו", שחצי מאנשי העיר יעשו יו"ט והחצי השני לא. ומוסיף עוד, שלא יתכן שבתוך הישוב כל בית שיתוסף על המקום שהיה בזמן בית שני – יעשו בו יו"ט שני, כפי שבפועל גם בקריאת מגילה תיקנו שכל תושבי ירושלים קוראים בטי"ו, ק"ו שכך ביו"ט שני. אמנם הוא טוען שסברא זו אינה קיימת לגבי "המלכות" – מדינת ישראל – אך אינו מנמק את טענתו. כפי שהזכרנו, הסברא נותנת שעיר ששייכת לתחום מדינת ישראל ושנוסעים יום יום ממנה למרכז הארץ וממרכז הארץ אליה, תיחשב חלק ממנה. כמו כן צריך לשים לב האם יש בראיה מעשית היגיון לאסור על נופשים להגיע לאילת באסרו חג ע"מ שלא לחלל יו"ט שני, כדין מבקרים בחו"ל? האם אפשר לגזור על הציבור באילת, שבכל עניין מגדיר את עצמו כחלק מהמדינה, שכל תושבי א"י ינהגו ביום זה חול ועיר בודדה זו עם כמה ישובים בערבה ימשיכו לנהוג בחג? אין ספק שלא על מציאות משונה זו גזרו חז"ל, ולכן יתכן לומר שגם הרמב"ם לא דיבר על מציאות של שלטון ישראל אחד על ארצם, ושם ממילא גם ערים חדשות תצטרפנה לקיימות.

בספר הנ"ל הביא גם את דעת הג"פ עפשטיין זצ"ל, שכתב שהיה ראוי לנהוג דין יו"ט שני של גלויות, אלא שכשראה את דעת הגרי"מ טוקצינסקי ואת דעת החזו"א קבע שזה כבר נחשב כס"ס, כיון שהיום כבר בקיאים בעיבור החודש וכל קיום יו"ט שני של גלויות נובע ממנהג אבותינו בלבד, ועל כן פסק שיש להקל³⁸.

הרב"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון³⁹ כתב כדבר פשוט, שיש לנהוג באילת יו"ט שני של גלויות לכל דבר כמו בחו"ל בין להקל בין להחמיר. ומנמק זאת ע"פ מה שכתב בספרו על שביעית, שאילת "דינה כחז"ל גמור בין להקל ובין להחמיר", לפי הריטב"א, כיון שהיא אינה כחלק מא"י, ודינה א"כ כחז"ל גמור גם לעניין יו"ט שני של גלויות (וע"פ הרמב"ם הזכרנו שלמרות שיש מקומות בחו"ל שעושים בהם יום אחד, זה דווקא אם היה מנהג בזמן השלוחים, אך אם לא היה מנהג – הולכים אחר הרוב ומציינים יומיים חג). והגם שהעיר אילת נכבשה בזמן בית ראשון על ידי שלמה המלך בדברי הימים⁴⁰, מ"מ לא ידוע לנו אם היה ישוב שם בבית שני ולכן אין להקל בזה, ואין חשש ברכה לבטלה בקידוש ובתפילות ואין 'בל תוסיף' או ביטול עשה דתפילין.

³⁶ ושמעתי שכן אומר גם הגר"ש ישראלי זצ"ל.

³⁷ וכמו שיש נוהגים בשכונת 'עץ חיים' לקרוא מגילה גם ב"ד.

³⁸ יש לציין שבשולי מכתבו כותב שצריך להפריש א"כ באזור אילת תר"מ בלי ברכה, מחשש שזה נחשב כגבולות עולי מצרים. עפ"ז תמה הרב שטרנבוך שליט"א על אותם שהביאו ירקות שביעית מאזור אילת בלי שמכרו החקלאים את קרקעותיהם, שהרי זו תפישת החבל בשני קצותיו!

³⁹ ח"ג פרק כ"ג סי' י"ב.

⁴⁰ דברי הימים ב' ח', י"ז.

הרב"צ אבא שאול הסתמך על דבריו בספרו על שביעית⁴¹, שם הוא מבאר שאילת איננה בגבול פרשת מסעי כיון שהגבול נסב מים המלח מערבה, וכל הערבה אינה נמצאת בתחום זה, וכן מצטט מהספר אדמת קודש שגבולות עולי מצרים ועולי בבל הושוו בגבול זה. הרב"צ אבא שאול דוחה את דברי הרב טוקצינסקי שהובאו בספרו א"י, שע"פ הרס"ג עקבה היא מעלה עקרים, ולכן נשאר במסקנתו.

אמנם קשה לעני"ד מסקנתו החד משמעית, שהרי אינו מתייחס לדין גבולות ההבטחה. האם אין לזה משמעות בשום עניין, והרי הזכרנו במאמרנו הקודם שע"פ הכו"פ יש שם קדושה? האם לשיטת הריטב"א דלעיל אין לזה משמעות? האם אין כל משמעות לעובדה שאת אותם גבולות ההבטחה כבש שלמה ובנה את המקום? הרב"צ אבא שאול לא מתייחס לזה, ולכן קשה לעני"ד לקבוע בצורה כל כך חד משמעית לנהוג יו"ט שני ללא ספק ברכות וכו'. יש אמנם מקום להבין את שיטתו במה שנוגע לדיני יציאה לחו"ל, שהרי לחומרא יכול להישאר בתוך הגבולות הברורים ולא להגיע למקומות מסופקים, אך לקבוע שאפשר להגיד קידוש ואין כאן ספק ברכות – הדבר קשה מאוד.

גם הגר"י יוסף שליט"א בילקוט יוסף חולק על דבריו, ולמרות שלגבי טיול באילת פוסק שדינו כחו"ל, לעניין יו"ט שני כותב לא לנהוג שם שני ימים טובים של גלויות.

הגר"י יוסף מביא את דברי הרמב"ם שהזכרנו לעיל, שבא"י צריך שני תנאים: א. שלא יהיה רחוק ימיים מירושלים; ב. שהיה שם ישוב בזמן שהיו מקדשין את החודש ע"פ עדות. ופוסק, שאם יש ספק עושים יומיים. אמנם הבאנו לעיל את דברי החזו"א, שבמקרה של ספק בא"י בטל המקום כלפי שאר הארץ, אך כנגד זה מביא הוא את דברי הרמב"ם עצמו בשו"ת פאר הדור לגבי בני צור לעניין יו"ט שני של גלויות, שהיו מקיימים שם יו"ט שני של גלויות, ונשאל הרמב"ם האם יש בברכת הקידוש 'ברכה שאינה צריכה' (ולכאורה גם ברכה לבטלה). הרמב"ם משיב, שאין במנהגם שום דופי, כי כל מקום שספק אם היו השלוחים באים לשם – תלוי במנהג המקום, וכיון שמנהג המקום בצור היה לעשות יו"ט שני, הרי זה מהווה הוכחה לכך שלא היו השלוחים מגיעים לשם, על אף שצור היא א"י. אמנם לעני"ד יש לחלק בין דבריו לדברי החזו"א דלעיל, ששם אולי דיבר על ספק מנהג ואילו הרמב"ם מדבר על מקרה שהמנהג היה ברור ורק נפל ספק לגבי המנהג, אם יתכן שהוא מוטעה – שהרי אולי היו השלוחים מגיעים לשם בבית שני.

הגר"י מביא את המשפטי עוזיאל בעניין עזה⁴², שמזכיר את דברי הראש"ל הישא ברכה. הנ"ל כותב ע"פ הרידב"ז שבעזה לא עשו יו"ט שני של גלויות, ומשמע שהבין שהשלוחים היו מגיעים לשם ולכן לא עשו שני ימים. זה בניגוד למהרי"ט, שפסק שכיון שאין עזה כא"י לעניין תו"מ – הרי היא כחו"ל גמורה לכל דבריהם. מיישב הישא ברכה את המחלוקת, וכותב שמה שנהגו בעזה לעשות יום אחד זה רק מטעם המנהג שהיה שם, אך כשהתבטל הישוב התבטל המנהג. ומשמע שם, שצריך לעשות כפי מנהג המקומות שמשם באו, ולכן אם הראשונים באו מירושלים – עושים יום אחד, ואם הראשונים מחו"ל – עושים יומיים. הרב"צ עוזיאל חלק על הישא ברכה, וכתב שימנהג' אינו מנהג האדם, מה שנהג מקדם, אלא מנהג המקום, וגם אם לא מתייחסים לעזה כאל א"י לגבי תו"מ וכדו' – לעניין יו"ט שני כיון שהיה שם מנהג יום אחד נוהגים יום אחד. לכן למסקנתנו, בעזה יש לנהוג יום אחד על סמך העדות של מנהג קדם שם לעשות יום אחד.

מכאן לגבי אילת, לפי הישא ברכה, כיון שהראשונים שבאו לכאן באו מא"י – ינהגו רק יום אחד, ואילו

⁴¹ סי' כ"ו.

⁴² או"ח ח"ג סי' ס"ו.

לסברת המשפטי עוזיאל בעניין עזה היה צריך לנהוג כאן יומיים (אמנם הזכרנו לעיל, שדעתו למעשה בעניין אילת, ע"פ תשובות הגאונים, שיש לנהוג יום אחד). הגר"י יוסף ממשיך ומפרט את דברי הריטב"א, הרי"מ טוקציינסקי, הגרשז"א ויבלח"א הצי"א, ומזכיר גם את דברי הגר"ש אלישיב שהורה לנהוג יומיים ואמר שכיון שיש ספק גמור האם העיר אילת יש לה דין כיבוש עולי מצרים – לכן יש לנהוג לחומרא לעניין מלאכה ולעניין חמץ ביום השמיני של פסח.

ומסיק לבסוף ע"פ הגר"ע יוסף שליט"א, שכיון שזו מחלוקת ולא יצאנו מידי ספק, וכיון שיום טוב שני של גלויות הוא מנהג אבותינו וכהאי גוונא לא תקנו לנהוג יו"ט שני, לכן למעשה מכריע גם לגבי שמיני של פסח שאין צורך להיזהר מחמץ.

לסיכום : ניתן לראות שרוב פוסקי הדורות האחרונים שנדרשו לסוגיה פסקו לחגוג באילת יום אחד, וכן רובא דעלמא של תושבי אילת נהגו למעשה, ואם לא נביאים הם – בני נביאים הם. וכך גם מסתבר, שלא לתת מקום לחלק את מדינת ישראל לכל מיני מקומות ומנהגים שונים, בניגוד לדורות קודמים שלא היה שלטון אחד על הארץ וכל עיר היתה בפני עצמה, שאז היו שנהגו לעשות שני ימים במקומות מסוימים (כמובא בכו"פ ובעוד מקומות). ויתכן שבדורנו אף הם היו מודים שיש לעשות מנהג אחד לכל המקומות בהם יש שלטון ישראל בתחומי הגבולות, אפילו אלו של עולי מצרים (כפי שהזכרנו לעיל בדעת הגרשז"א).

יזכנו הקב"ה שנראה את הרחבת גבולי הארץ וקיום כל המצוות התלויות בה ע"פ דין תורה, וממילא תבוטל השאלה מאליה.